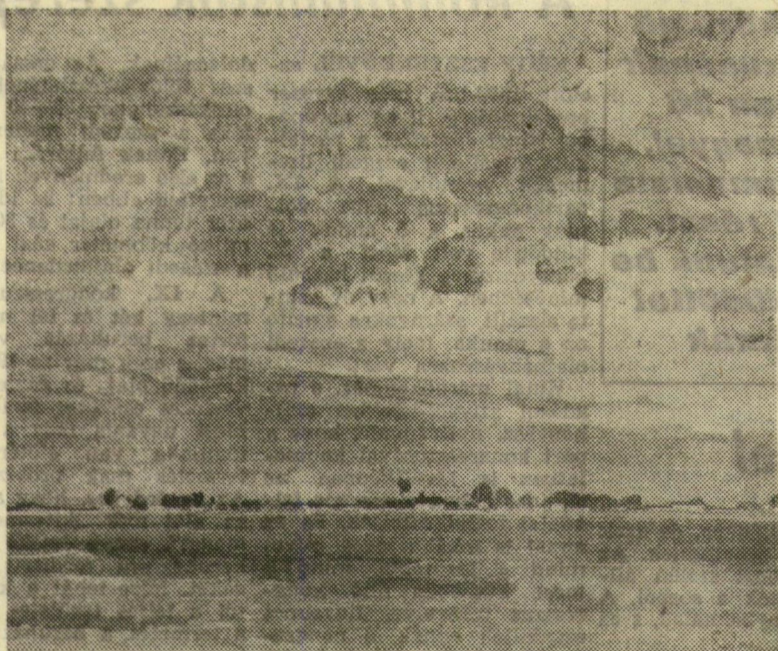

VASÁRNAPI MAGAZIN

Endre Béla

Gorzsai táj

Szelesi
Zoltán

ENDRE BÉLA EMLÉKEZETE

Az egykor Vásárhelyen munkálkodó Endre Béla (1870–1928) születési helyére vonatkozóan megoszlanak a vélemények. A lexikonban Hódmezővásárhelyen, Kiss Lajos és Ybl Ervin szerint viszont Szegeden jött a világra. Ez utóbbi tény hitelességét Béni Lászlónak a festő családtagjai is megerősítették. Tehát a vele foglalkozó szakemberek kutatása és a művész hozzátartozói szerint is, Endre Béla 1870. november 19-én Szegeden, a romantikus stílusú Fekete-házban született. Atyja ugyan a vásárhelyi Armentesítő Társulatnál mérnökösödött, de a Fekete-ház tulajdonosának, Mayer Ferdinánd szegedi vaskereskedőnek egyik leányát vette feleségül. A gyermek Endre Béla többször vendégeskedett nagyszüleinél, így „...nyolcéves korában — írja Kiss Lajos — tavasszal Szegeden tartózkodhatott rövid ideig, mert a családi hagyomány szerint az 1879. március 5-én történt gátszakadásakor apja dereglyén szállította át Vásárhelyre”.

A későbbiek során 1887-től Endre a főreáliskola VI–VII. osztályát (az utóbbit megszakítva) Szegeden végezte, ahol Kacziány Odón tanította rajzra. Endre Béla egykori tanárával 1895-ben Rómában ismét összejárt, ahol Kacziány Odón pályájának kialakítására Kacziánynak is volt hatása. Olaszországi stúdiója — beleértve az Accademia di Raffaello Santi és egyéb képtárak látogatását, —, másfél évig tartott.

Endre Béla pályakezdésének másik fontos állomása párizsi tanulmányútja volt, 1901-ben. Ő is, mint Nyilasy Sándor, 1898-ban, müncheni tartózkodását követően Párizsban a Julian-akadémián tanult. Bár rá sem volt hatástalan a francia modern piktúra, Párizsban éppen arra eszmélt rá, hogy itthon, az Alföldön bontakozhat csak ki igazán festészete.

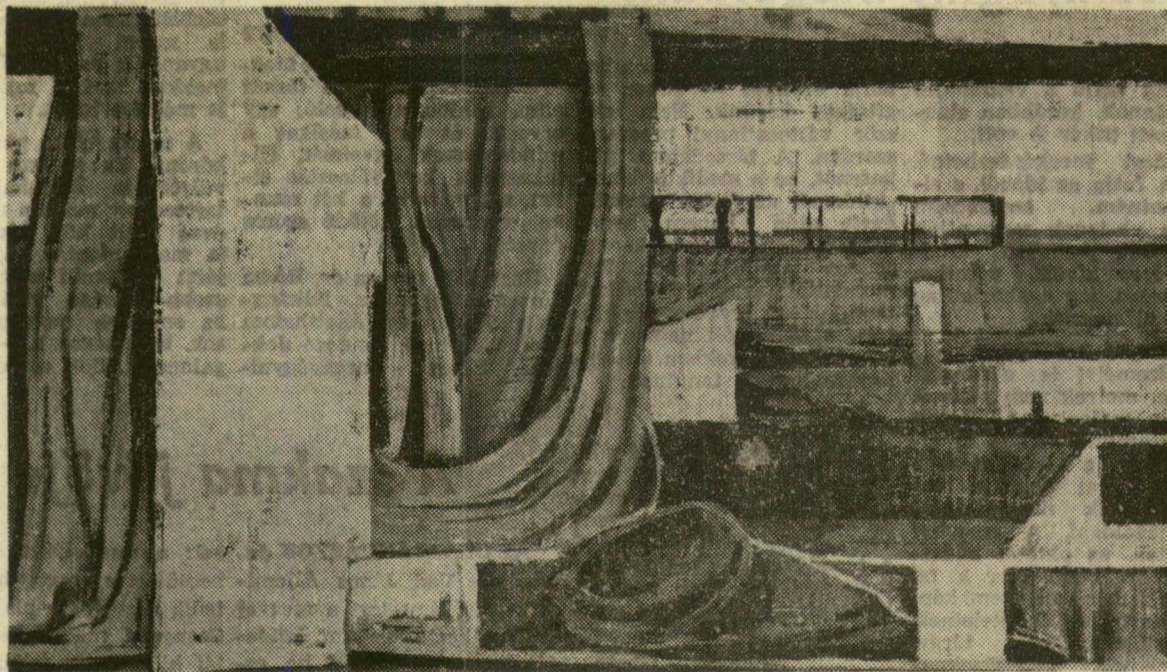
1899-től kezdve Tornyaival közösen Endre Béla többször szerepelt képeivel a szegedi tárlatokon, melyek közül különösen az 1904-ben rendezett kiállításon volt nagy sikerük. A század elején, a Bartók–Kodály és Vikár–Tóth által elindított népzenei, népművészeti kutatás a vásárhelyi kolónia tagjai közt is megértésre talált. Tornyai János, Kiss Lajos és Endre Béla voltak az itteni népművészet első kutatói. 1911-ben létrehozták a Vásárhelyi Művészek Majolika és Agyagipari Telepét, melynek egyik alapító tagja Endre Béla volt. Egy évvel később (1912) a Majolika Telep első kiállításával együtt több mint száz Endre-kép került először a nyilvánosság elé, melyet utána Szegeden, Makón és Aradon is nagy érdeklődéssel kísérve mutattak be. Jellemző a művész vonzó szerénységére, és mély etikai magatartására, hogy másfél évtizednek kellett eltelténie, míg ismét jelentkezett alkotásaival a szegedi közönség előtt. Ezúttal is a Majolika Telep munkáival együtt szerepelt. A Kass-szálló halljában 1927 októberében megrendezett kiállítást Juhász Gyula nyitotta meg. Ez volt az utolsó, általa is

megért tárlata, mert alig egy év múlva, 1928. augusztus 12-én Mártíryon elhunyt.

Képeit 1950-ben Vásárhelyen, 1951-ben Budapesten mutatták be kiállításon, ezt követően pedig 1958-ban és most, 1970 őszén a Tornyai János Múzeum — ahol számos alkotása található — rendezett, illetve rendez Endre-festményeiből emlékkiállítást.

Munkásságát többen méltatták. Ezek közül László Emőke tanulmányából idézünk, aki szerint Endre „...életműve nemcsak a XX. század első negyedének hazai stílustörékvései között magányos, hanem az eszméileg hasonló törekvésű alföldi festőtársaitól

(Tornyai, Koszta, Rudnay) is elválasztja őt szelíd természete, másfajta festői kultúrája. Halk, lírai megfogalmazója a jellegzetesen magyar festészet kialakítására irányuló szándékának. Emellett ő az, aki talán széles körű műveltségéből, talán az alkataból eredően, az alföldiek közül legjobban megérti a kor modernebb festői irányzatait.” E megállapítás megegyezik azzal a véleményünkkel, hogy az alföldi művészet kettős karaktert mutat. Tornyai, Koszta, Rudnay mélyzengésű, komor festészetével egyidejűleg bontakozik ki — és a későbbiek során is ezekkel együtt tart, sőt kiegészíti amazok sötét tónusát — egy lírai, derűs hangvételű helyi jellegű piktúra: Endre Béla, Nyilasy Sándor és Károlyi Lajos munkássága által reprezentált festészet. Az alföldi táj szépségeit, népének örömeit-bánatát drámai vagy poétikus módon ábrázolva teremtették meg az itteni festészetet, a különböző alkotói karakterű mesterek — együttesen.

Pintér József

Folyópart

Jenő
István

SZÍNHÁZI ESETEK

A Naplemente előtt — azelőtt

Gerhardt Hauptmann színművének nagysikerű felújítása alkalmából talán nem lesz érdektelen (legalább is a régi szegediek előtt), ha visszaemlékezünk a mű néhány évtized előtti szegedi előadására és annak szereplőire.

A darabot Szegeden először 1933. június 23-án Görög Sándor igazgatása alatt, Hont Ferenc rendezésében mutatta be a színház. Erdemes megemlíteni, hogy a mű az akkori évadban (1932–33) csupán két előadást ért meg. Clausen tanácsos szerepét a társulat kiváló jellemszínésze, Derék János, míg a többi főszerepét Könyves Tóth Erzsébet, Hegedűs Rózi, Babos

Mici, Várhalmi Irén, Sötét Balázs, Füredi József, Lázár Tihomér, Szabó István, Cselle Lajos és Oláh Ferenc játszotta.

Ezt követően csak kilenc év múlva, 1942. október 21-én került ismét színre a Naplemente előtt, Bánky Róbert igazgatása alatt, Bóth Béla rendezésében. A főszerepet akkor, mint vendég, Somlay Arthur alakította, míg a többi szerepeket Gálffy Mária, Fülöp Viola, Szentirmai Lili, Cserna Brigitta, Ladányi Ferenc, Bató László, Bakos Gyula, dr. Váradi Szabolcs, Szabó István és Szapáry Sándor.

Greguss a fürdőben

A húszas évek elején Greguss Zoltán, mint az akkori szegedi

Folyó-
iratokban
olvastuk

MŰVELŐDÉS- POLITIKÁNKRÓL

Aczél Györgynek, az MSZMP KB-titkárnak készülő tanulmányából közöl részletet a Társadalmi Szemle novemberi száma. A tanulmány a marxizmus-leninizmus hegemoniájának néhány általános elvi kérdésével foglalkozik, elemzi pártunk gyakorlati tapasztalatait a hegemonia megteremtéséért és továbbfejlesztéséért folytatott harcban. A folyóiratban közölt részlet elsősorban művelődéspolitikai szempontból tárgyalja a témát.

A fordulat évével a hatalom a parasztsággal szövetkezett munkásosztály kezébe került, s ezzel összhangban megtörtént az ideológiai, kulturális élet átszervezése is. Megfelelő szervezeti és személyi feltételek keletkeztek ahhoz, hogy az ideológiai-kulturális életben megvalósuljon a párt- és állami irányítás, a lenini értelemben vett kulturális forradalom biztosítása. Am a párt akkori kulturális politikája kezdettől fogva ellentmondásos volt. A vezető szerep igényének elve olyan értelmezést kapott a gyakorlatban, mintha már megvalósult volna a marxizmus-leninizmus mindent átfogó befolyása: az elvont lehetőséget összekeverték a valósággal. Abban az időben nem jelenhetett meg például Németh László Égető Esztere, ahogyan nem került kiadásra Tamási Áron önéletrajzi műve sem, noha ezek a proletárdiktatúra győzelme után létrejött új szituáció hatása alatt ítélték meg a múltat. De a festészet és szobrászat területéről is olykor a két világháború közötti időszak leghaladóbb művészeit rekesztették ki. Ez a szűkítés József Attila, Bartók és Derkovits mellőzésével Petőfi, Erkel és Munkácsyban jelölte meg a lényegében követendő fő vonalat, melynek nemcsak az volt a következménye, hogy Bartók, József Attila és Der-

kovits műveit részlegesen vállalta a kultúrpolitika, hanem az is, hogy az élő szocialista írókat, művészeket fölösleges választás elé állították.

A lehetséges szövetségesek körét a gyakorlatban szűken, bizonyos értelemben önkényesen állapították meg. A magyar és külföldi kultúra értékes hányadát rekesztették ki a szellemi életből: más progresszív, ám nem marxistákat, olykor jóhiszeműen, de tévesen „átkereszteltünk” szocialistává; végül arra is mód nyílt, hogy ellenséges nézetek, irányzatok álcázzák magukat marxistának. Ily módon a gyakorlat, hogy az elméleti munkát, a művészeteket szigorúan alárendelték a napi politikai praxisnak, összeadódott azokkal a többletfeszültségekkel, melyek a politika és a gazdaságpolitika hibáiból származtak. Az ideológia sajátosságai lebecsülésének különös következménye lett, hogy a politikában és gazdaságpolitikában jelentkező ellentmondások gyakorta a kulturális életben csapódtak le. A politikai tartalmaknak, követelményeknek közvetlen és zömmel adminisztratív érvényesítése a kulturális és ideológiai életben az irányítás túlzott és túlzó centralizáltságát hozta magával. A tudományos, a szellemi közéletben elharapódzott a politikára hivatkozó, az érdemi érvelést ekként helyettesítő módszer. Persze az ötvenes évek elejének politikája és kultúrpolitikája korántsem csak hibákból és félreértelmességekből állt: ezek az évek a kulturális forradalomért tártak széles utat. Az 1953 előtti dogmatikus-szektáris hibák jellegét, összefüggését, veszélyeit maga a párt tárta fel, s ezt tisztázni: elvi jelentőségű követelmény. Nélküle minden elemzés hamis erről a korszakról.

Az 1953-as júniusi párthatározat kedvezőbb feltételeket teremtett mind a szocializmus építéséhez, mind a marxizmus hegemoniájának megvalósításához. A kibontakozást kezdettől fogva két tényező gátolta, majd torzította el: a hibákkal következetesen leszármolni képtelen pártvezetés és az a revizionista csoport, amely mögé felsorakoztak a szocializmus-sal szembeni irányzatok, végül a polgári ellenforradalmi erők. Ilyen légkörben érte társadalmunkat 1956 elején az SZKP XX. kongresszusa, amit a revizionista erők a maguk igazolásának tünettek fel.

Az 1959–60-ig tartó időszakot az jellemezte, hogy a párt differenciáltabban határozta meg a politikai és kulturális-ideológiai élet viszonyát. Tekintve vette kapcsolatukat, de figyelemmel volt a szocialista társadalomban betöltött szerepük eltérő jellegére is. Kategorikusan és hatalmi eszközökkel szerzett érvényt a szocializmus politikai létevének, félreérthetlenné tette, hogy a hatalom kérdésében nem hajlandó semmiféle alkura — s ebből a politikai elvből kiindulva kezdődött meg a kulturális élet konszolidálása. A párt nem vitte át ideológiai, kulturális területre a politikai hatalom biztosításának módszereit. A marxizmus hegemoniájának visszaállításához eszközként a meggyőzés módszerét választotta, türelmet tanúsított a megítéltek iránt, időt adott, hogy az élet tényei győzzék meg őket. Nem követelt nyilvános önkritikát, hűségnyilatkozatokat, közvetett eszközökkel sem kényszerített senkit arra, hogy meggyőződésével ellentétes nézeteket nyilvánítson. A legfőbb politikai kérdésekben való egyetértés talaján biztos teret engedett a nem ellenséges polgári-kispolgári szemléletű műveknek is, miközben szorgalmazta ezek marxista kritikáját. A párt a jobboldali revizionista nézetekkel szemben nyomatékosan leszögezte a kulturális párt- és állami irányításának feltétlen szükségességét, ám a kultúra irányításának fő eszköze az elvi, ideológiai orientálás.

A hatvanas évek elejére lényegében lezárult a konszolidáció időszaka. Az azóta eltelt évtized legfőbb eredménye, hogy kultúrális életünk ideológiai állapota a szocialista társadalom építésével arányosan, többnyire összhangban alakul.